

آیا نابوکو خرس گازی را دور می‌زند؟

مالک‌شرعی

این روزها که کمتر خبری از خط لوله انتقال گاز ایران، پاکستان و هند موسوم به خط لوله صلح منتشر می‌شود، بازار اخبار نقل و انتقالات گازی در مرزهای شمالی کشور گرم است و اخبار مربوط به پروژه خط لوله گازی ۱۲ مایلارد دلاری «نابوکو» در صدر خبرهای حوزه انرژی جهان قرار گرفته است. سفر اخیر غلامحسین نوذری وزیر نفت جمهوری اسلامی ایران به آلمان و ابراز تمایل آمریکا و اتحادیه اروپا برای پیوستن ایران به این طرح، همگی نشان از قوت گرفتن احتمال پیوستن ایران به این پروژه عظیم گازی دارد. این موضوع ضرورت آشنایی با نابوکو و فرصت‌های اقتصادی و سیاسی پیش‌روی ایران را دوچندان می‌کند.

نابوکو چیست؟

بحث انتقال گاز خاورمیانه و حوزه دریای خزر به اروپا از سال‌های پایانی قرن بیستم همواره مطرح بوده است، اما پس از قدرت گرفتن مجدد روسیه و پیروژه در دو سال اخیر که اختلاف با اوکراین بهانه‌ای برای بستن شهرهای گاز صادراتی روسیه به اروپا و نمایش برتری این کشور شد، اتحادیه اروپا - که در حال حاضر ۴۰ درصد از گاز مورد نیاز خود را از روسیه خریداری می‌کند - با جدیت بیشتری به دنبال منابع جایگزین و مطمئن برای تأمین انرژی قاره سبز افتاده است.

نابوکو در واقع نام یک شرکت چندملیتی در حوزه صادرات گاز از طریق خط لوله است (Nabucco Gas Pipeline International GmbH) که پروژه احداث خط لوله‌ای ۳ هزار و ۳۰۰ کیلومتری به همین نام را در دست اجرا دارد که بر اساس اهداف اعلام شده قرار است گاز خاورمیانه و دریای خزر را به اروپا منتقل کند. بر اساس توافق صورت گرفته در کنفرانس نابوکو ۳۰ درصد از هزینه عمومی طرح از سوی سهامداران پروژه تأمین خواهد شد و از ۷۰ درصد دیگر نیز یک‌سوم آن از سوی سازمان‌های صندوق‌های بین‌المللی تأمین مالی و بخش باقی مانده آن نیز از طرف مراکز اعتباری صادراتی و بانک‌های تجاری تأمین مالی خواهد شد. لازم به ذکر است که کنفرانس نابوکو با هدف انتقال انرژی اجرایی شده است و بر اساس توافقات صورت گرفته امنیت خط لوله برعهده کشورهای عضو اتحادیه اروپا و کشورهای تأمین‌کننده گاز طبیعی است.

عملیات اجرایی این خط لوله که ارزش آن بیش از ۱۲ میلیارد دلار برآورد شده است، در دو فاز انجام خواهد شد که فاز اول آن در سال ۲۰۱۱ و فاز دوم آن در سال ۲۰۱۴ آغاز می‌گردد. پیش‌بینی می‌شود در صورت آغاز پروژه در سال ۲۰۱۱، از سال ۲۰۱۴ نخستین مرحله از انتقال گاز از

طریق لوله‌های نابوکو عملیاتی خواهد شد. حداکثر ظرفیت انتقال خط لوله نابوکو ۳۱ مایلارد مترمکعب گاز در سال (معادل روزانه ۸۵ میلیون متر مکعب) خواهد بود که از دره‌های خزر (آسیای میانه) و خاورمیانه به اروپا منتقل می‌شود. ترکیه با ۲۰۰۰ کیلومتر میزبان بزرگترین بخش از این خط لوله خواهد بود و رومانی، بلغارستان، مجارستان و اتریش به ترتیب با ۴۶۰، ۴۰۰، ۳۹۰ و ۴۶ کیلومتر در مسیر این خط لوله قرار خواهند گرفت.

رقابت قاره سبز و امپراتوری روسیه

در حال حاضر بخش عمده گاز اتحادیه اروپا از طریق روسیه تأمین می‌شود که البته وجود برخی اختلافات در مسیر ترانزیت گاز روسیه به اروپا مانند بحران اوکراین در زمستانی که گذشت، مقامات سیاسی - امنیتی اروپا و همچنین مدیران شرکت‌های تأمین‌کننده انرژی را بر آن دلالت تا وابستگی اتحادیه اروپا را به گاز روسیه در شرایط این‌توری قرار دهند و بر اساس استراتژی میان‌مدت و بلندمدت، منابع جایگزین و حتی پشتیبان برای تأمین گاز خود بپایند.

بر اساس مدل ارائه شده به نظر می‌رسد اتحادیه اروپا همراه با کاهش چشم‌گیر منابع داخلی خود ضمن تغییر آرایش منابع تأمین‌کننده و تغییر ظرفیت‌ها، چشم‌انداز استراتژیکی را برای منطقه خاورمیانه و همچنین دریای خزر ترسیم کرده است. شایان ذکر است هم‌اکنون قاره سبز به غیر از روسیه از چهار منطقه اصلی مصر، آمریکای لاتین، شمال اروپا و الجزایر و شمال و غرب آفریقا واردات گاز دارد که با تغییر این آرایش و افزوده شدن منطقه خزر و خاورمیانه در قالب پروژه نابوکو قرار است تا سال ۲۰۳۰ بیش از ۲۵ درصد گاز مورد نیاز اروپا را این مناطق تأمین کنند و علی‌رغم پیش‌بینی رشد مصرف گاز ۶۰ درصدی اروپا تا سال ۲۰۳۰، سهم امپراطوری روسیه را از سطح ۲۵ درصد افزایش ندهد.

همان‌گونه که عنوان شد اتحادیه اروپا درصدد است به منظور کاستن وابستگی به روسیه، گاز حوزه دریای خزر، آسیای مرکزی و خاورمیانه را وارد بازار اروپا کند. از طرفی رشد مصرف گاز و قیمت آن طی سال‌های آینده دست‌خوش تغییرات چشم‌گیری در اروپا خواهد شد و از این‌رو بسیاری از مصرف‌کنندگان گاز امیدوارند با اجرای خط لوله نابوکو قیمت گاز در اروپا کاهش یابد و با حداقل نرخ رشد قیمتی

آن متوقف شود.

در حالی‌که اتحادیه اروپا و روسیه در حال رقابت برای دست‌یابی به منابع گازی کشورهای آسیای میانه (ازبکستان، ترکمنستان و قزاقستان) هستند، به نظر می‌رسد روسیه از قدرت مالی و سیاسی بیشتری برخوردار است؛ چراکه اعلام کرده حاضر است گاز کشورهای آسیای میانه را به قیمت بیشتری در برابر پیشنهاد اروپا بخرد و در صورت استتکاف آن‌ها، کشورهای دارنده ذخایر گازی حاشیه دریای خزر باید منتظر روابط سیاسی تیره‌ای با همسایه شمالی باشند.

هرچند کارشناسان معتقدند حتی در صورت پیوستن این کشورها به نابوکو، رفتارهای آینده آن‌ها و عمل به تعهد تأمین گاز نابوکو بدون تأثیر از نفوذ روسیه قدرتمند نخواهد بود.

با این همه اتحادیه اروپا اعلام کرده حاضر است در فاز صفر، بیش از ۲۰۰ میلیون یورو در این طرح سرمایه‌گذاری کند و به‌رو آن، کشورهای اروپایی مذاکرات خود را با دولت‌های آسیای میانه به منظور انتقال گاز آن‌ها آغاز کرده‌اند. شرکت نابوکو نقش مستقیمی در این مذاکرات ندارد چراکه این شرکت تنها مسئولیت حمل و انتقال گاز را برعهده گرفته است.

ایران و بزل نابوکو

حجم ذخایر گاز در دنیا کمی بیش از ۱۸۱ تریلیون مترمکعب محاسبه شده که سهم ایران از آن ۲۸ تریلیون مترمکعب است. روسیه با سهم ۲۸ درصدی از ذخایر گازی جهان، ۲۳ درصد بازار دنیا را در اختیار دارد و نروژ با میزان ذخایر ۳/۴ درصد سهم ۱۱ درصدی بازار و کانادا نیز با همان میزان ذخایر نه درصد از سهم بازار را در اختیار دارد. در حالی‌که ایران با سهم ۱۵/۵ درصدی از ذخایر گازی جهان، کمتر از یک درصد سهم بازار جهانی را در اختیار دارد. بنابراین پروژه نابوکو و نیاز کشورهای اروپایی به منابع گازی ایران، فرصت بی‌نظیری برای جهش سهم ایران در بازار جهانی انرژی است.

«آندریاس پهبالگس»، مسئول انرژی اتحادیه اروپا، اظهار داشته است: «طی ۱۵ - ۱۰ سال آینده نیاز اروپا به واردات گاز تا بیش از ۷۰۰ مایلارد مترمکعب افزایش می‌یابد، در حالی‌که تولید گاز در اتحادیه اروپا تا یک‌صد مایلارد مترمکعب کاهش خواهد داشت و از این‌رو نیاز به گاز از

جمله ایران زیاد است.»

همچنین «اینهارد میچک»، مدیرعامل ناپکو، گفته است: «خط لوله ناپاکو گاز طبیعی را از هر بازاری که ذخایر کالی در اختیار داشته باشد، به بازارهای اروپا منتقل خواهد کرد.»

یکی از مهمترین اهداف اجرای این پروژه، دسترسی به منابع متنوع گاز طبیعی است، بنابراین اروپا به دنبال دستیابی به ذخایر گازی آذربایجان، ازبکستان، ترکمنستان، قزاقستان، ایران و حتی عراق و مصر است.»

او همچنین اضافه کرده است: «ما از همه کشورها، از جمله از ایران، گاز خریداری خواهیم کرد. گاز ایران در مرزهای ترکیه به خط لوله ناپکو تحویل داده خواهد شد. البته این مسئله به سهولت آمریکا، اتحادیه اروپا و ترکیه نیز بستگی خواهد داشت.»

همچنین مدیر اجرایی شرکت نفت و گاز مجارستان معتقد است، اگر ایران به عنوان دومین دارنده ذخایر گازی جهان در این پروژه سهمی باشد، می‌توان به تأمین دائمی گاز این خط لوله مطمئن بود.

اما غلامحسین نوذری وزیر نفت ایران در جریان سفر اخیرش به آلمان و در جلسه مذاکرات خود با مقامات و شرکت‌های مرتبط با صنعت انرژی این کشور، ضمن قطعی دانستن نیاز اروپا به منابع گازی ایران، جهت اجرایی شدن طرح ناپکو، این پروژه را تنها مسیر ممکن برای انتقال گاز ایران به اروپا ندانست و تلویحا از تلاش‌های ایران برای در نظر گرفتن مسیرهای جایگزین در صورت حذف از ناپکو خبر داد: «ناپکو تنها یک گزینه است و پنج گزینه دیگر نیز برای انتقال گاز ایران وجود دارد. از جمله مسیر ایران، عراق، سوریه، مدیترانه و یونان.»

معادلات پنهان ناپکو

در روزهای اخیر اخباری مبنی بر حمایت تلویحی آمریکا از پیوستن ایران به پروژه ناپکو منتشر گردید که در محافل سیاسی تنها به تقهیر رویکرد اوباما در قبال ایران پرداخته و

سفر وزیر نفت کشورمان به آلمان نیز در این راستا ارزیابی گردید؛ اما این سکه روی دیگری نیز دارد.

در چند ماه گذشته، ترکیه برای تسریع در روند تأمین گاز از کشورهای آسیای میانه به ارمنستان نزدیک شده است. جمهوری آذربایجان که همچنان در مسئله قره‌باغ با ارمنستان اختلاف جدی دارد و مناطق مختلفی از خاک خود را تحت اشغال ارمنستان می‌داند، برای آن که بتواند نقشه‌های ترکیه و ارمنستان را بر هم بزند، به نزدیک‌ترین متحد ارمنستان یعنی روسیه نزدیک شده است تا شاید به دلیل انگیزه‌ای که روس‌ها نیز در مخالفت با طرح ناپکو دارند، آن‌ها را به مخالفت با عادی‌سازی مناسبات ایران و آنکارا ترغیب کند. یکی از اقدامات اعتراضی آذربایجان این بود که در اجلاس تخصصی ناپکو که به منظور هماهنگی امور اجرایی این خط لوله در بلغارستان تشکیل شد، شرکت نکرد. این تحول عملیاتی جدیدی را ایجاد کرد، چراکه کل پروژه ناپکو وابسته به همکاری جمهوری آذربایجان و ترکمنستان است و با قطع همکاری آذربایجان، طرح ناپکو در اجرا با مشکلات جدی مواجه خواهد شد.

آمریکایی‌ها برای آن‌که ناراضی خود را از سیاست جدید باکو نشان دهند، از حضور و مشارکت ایران در پروژه خط لوله ناپکو استقبال کردند. این تقهیر موضع آمریکا با دو هدف انجام شد، اول آن‌که جمهوری آذربایجان تحت فشار قرار گیرد و متوجه این مسئله باشد که با تردید نسبت به حضور در پروژه ناپکو، از مشارکت ایران استفاده خواهد شد. مقامات باکو بر این مسئله واقفند که با حضور ایران در این پروژه عملیاتی به حضور جمهوری آذربایجان نخواهد بود.

دوم آن‌که آمریکا با تقهیر موضع نسبت به حضور ایران در پروژه ناپکو درصدد است به ایران نشان دهد تقهیر رویکرد اوباما شامل موارد اقتصادی و بازرگانی تحریم‌ها نیز می‌شود.

به این ترتیب، که در رویکرد جدید این امکان وجود دارد تا حداقل بخشی از تحریم‌های ایران لغو شود.

تراز منفی؛ پاشنه آشیل صادرات

با توجه به آمارهای منتشر شده، در حال حاضر، تراز گازی کشور منفی است. به این معنی که میزان تولید گاز کمتر از میزان کل مصارف خانگی و میزان تعهدات صادراتی کشور است.

غلامحسین نوذری، وزیر نفت، خرداد ماه سال گذشته در سخنرانی خود در دومین همایش گاز ایران با اشاره به چالش‌های جدی پیش‌روی ایران در کسب سهم مناسب از بازار انرژی دنیا گفت:

«تولید ۱۳۰ میلیارد مترمکعب گاز در سال با شیوه فعلی مصرف آن در کشور و رشد ۱۱ درصدی آن باعث شده که هرگونه سرمایه‌گذاری نیز در این زمینه انجام شود، فاصله بین تولید و مصرف کاهش نخواهد یافت.» وی همچنین تأکید کرد: «وقتی ما می‌توانیم صادرات گاز داشته باشیم و سهم ده درصدی از بازار دنیا را در اختیار بگیریم که مصرف داخلی خود را مدیریت کنیم، در حالی که هم‌اکنون شدت مصرف انرژی در ایران هشت برابر اروپا و ۱۷ برابر ژاپن است.»

بنابراین اثر قرار بلند ایران به پروژه ناپکو پیوسته و از این فرصت طلایی بهره‌برداری نماید، از یک طرف نیازمند توسعه سریعتر فازهای پارس جنوبی و از طرف دیگر اصلاح الگوی مصرف داخلی کشور در تمام بخش‌های انرژی است. ■